

СЕКЦІЯ 2 ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

DOI: 10.32999/ksu2307-8030/2023-47-2

УДК 330.34

Адвокато́ва Н.О.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцентка кафедри економіки, менеджменту та адміністрування
Херсонського державного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2027-7464>
E-mail: nadinadvokat@gmail.com*

Повод Т.М.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцентка кафедри економіки та фінансів
Державного вищого навчального закладу
«Херсонський державний аграрно-економічний університет»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8191-5488>
E-mail: stvwkl@ukr.net*

ДОСЛІДЖЕННЯ ФАКТОРІВ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВ

Дана стаття присвячена дослідженням факторів конкурентоспроможності підприємств України в сучасних умовах. Проведено розмежування факторів на макро-, мікрорівнях; визначено класифікацію чинників конкурентоспроможності підприємств, а також проаналізовано сукупність показників та критеріїв оцінки рівня конкурентоспроможності підприємств та механізмів інноваційного потенціалу підприємств. Основою адаптивності конкурентоспроможності вітчизняних підприємств є активна їх інноваційна діяльність, що стосується науково-дослідної, організаційної, виробничої, фінансової та інших сфер функціонування сучасного підприємства та їх нововведень, що забезпечують економію витрат виробництва та додатковий прибуток.

Ключові слова: конкурентоспроможність, фактори та критерії конкурентоспроможності, інноваційний капітал, інноваційний потенціал.

Advokatova Nadiia, Povod Tetiana. STUDY OF FACTORS OF COMPETITIVENESS REGARDING USE OF THE INNOVATIVE POTENTIAL OF ENTERPRISES

This article is devoted to the study of factors of competitiveness of Ukrainian enterprises in modern conditions. Factors were distinguished at the macro- and micro-levels; the classification of the factors of the competitiveness of enterprises is defined, as well as the set of indicators and criteria for assessing the level of competitiveness of enterprises and mechanisms of innovative potential of enterprises is analyzed. The basis of the adaptability of the competitiveness of domestic enterprises is their active innovative activity, which relates to research, production, organizational, financial and other aspects of the functioning of a modern enterprise and their innovations, which provide savings in production costs and additional profit. In increasing the competitiveness of an enterprise, factors of competitiveness play a significant role, which include the phenomena and processes of the enterprise's production and economic activity and the socio-economic life of society, which cause a change in the absolute and relative values of costs for production and sale of products, and as a result - a change in the level of competitiveness itself enterprises. Based on the analysis of domestic and foreign literature, the authors have developed a general system of private indicators for assessing the relevant factors of competitiveness. In order to take into account the influence of operational efficiency and innovative activity, market adaptability on the level of competitiveness, assessed using a single criterion indicator, it is necessary to use the integral-index method of building its model. The essence of the method is defined, which boils down to the calculation (coefficients) of the indices of operational efficiency of the enterprise, its innovativeness and adaptability, further integration (multiplication) and extraction of the root of the corresponding degree. In the process of developing a system for the formation of innovative capital, the enterprise solves tasks that require intellectualization of management, and cognitive modeling is the best answer. The basis of increasing the competitiveness of the enterprise is the transformation of innovation potential into innovation capital.

Keywords: competitiveness, factors and criteria of competitiveness, innovation capital, innovation potential.

Постановка проблеми. Здійснення швидкої й ефективної трансформації економічних процесів в Україні згідно розвитку конкурентоспроможності підприємств з використанням їх інноваційного потенціалу є важливою проблемою сьогодення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемами конкурентоспроможності вітчизняної промисловості у своїх працях досліджували: Агеєва І.М., Мілева М.Д. [1], Коваленко О.В., Коткова Н.С. [2], Семенчук І.М., Мала К.Ю. [3], Повод Т.М. [4] та інші. У дослідженнях аналізувались різні аспекти конкурентоспроможності вітчизняних підприємств промисловості в різні періоди, а також пропонувалися теоретичні і практичні рекомендації до покращення ситуації промисловості України. Уважно дивлячись на наявність різних наукових робіт із визначеної проблематики та їх високу наукову і практичну цінність, але існує потреба у системному та комплексному дослідженні факторів конкурентоспроможності, врахування яких дозволить у майбутньому забезпечити стабільний інноваційний розвиток підприємств України.

Мета статті. Основною метою статті є дослідження факторів конкурентоспроможності підприємств та розроблення критеріїв оцінки конкурентоспроможності з використанням інноваційного потенціалу підприємств.

Виклад матеріалу дослідження та його основні результати. Конкурентоспроможність на товарних ринках стала основою економічної безпеки країни. В даний час важливу роль у забезпеченні високої конкурентоспроможності розвинених країн відіграють малі підприємства, оскільки вони здатні швидко реагувати на зміни ринкової ситуації, надають гнучкість економіці країни, вносячи вагомий внесок у створення внутрішнього валового продукту, забезпечення стабільності економічного зростання тощо. Водночас сталий розвиток малого підприємництва багато в чому залежить від функціонування інфраструктури державної підтримки малих підприємств та політики держави щодо створення сприятливих умов їхнього розвитку. Тому існує двояка проблема: з одного боку – вироблення державної стратегії забезпечення конкурентоспроможності підприємств, з іншого і розробка методики оцінки конкурентоспроможності підприємств, результати якої були б основою для ухвалення рішення щодо вибору цієї стратегії.

У підвищенні конкурентоспроможності підприємства значної ролі грають фактори конкурентоспроможності, що охоплюють собою явища і процеси виробничо-господарської діяльності підприємства та соціально-економічного життя суспільства, які викликають зміну абсолютної та відносної величин витрат на виробництво та реалізацію продукції, а в результаті – зміна рівня конкурентоспроможності самого підприємства. Фактори конкурентоспроможності залежно від можливості впливу на них та управління самим підприємством поділяються на мікро та макрофактори.

Класифікація факторів конкурентоспроможності підприємств представлена на рис. 1.

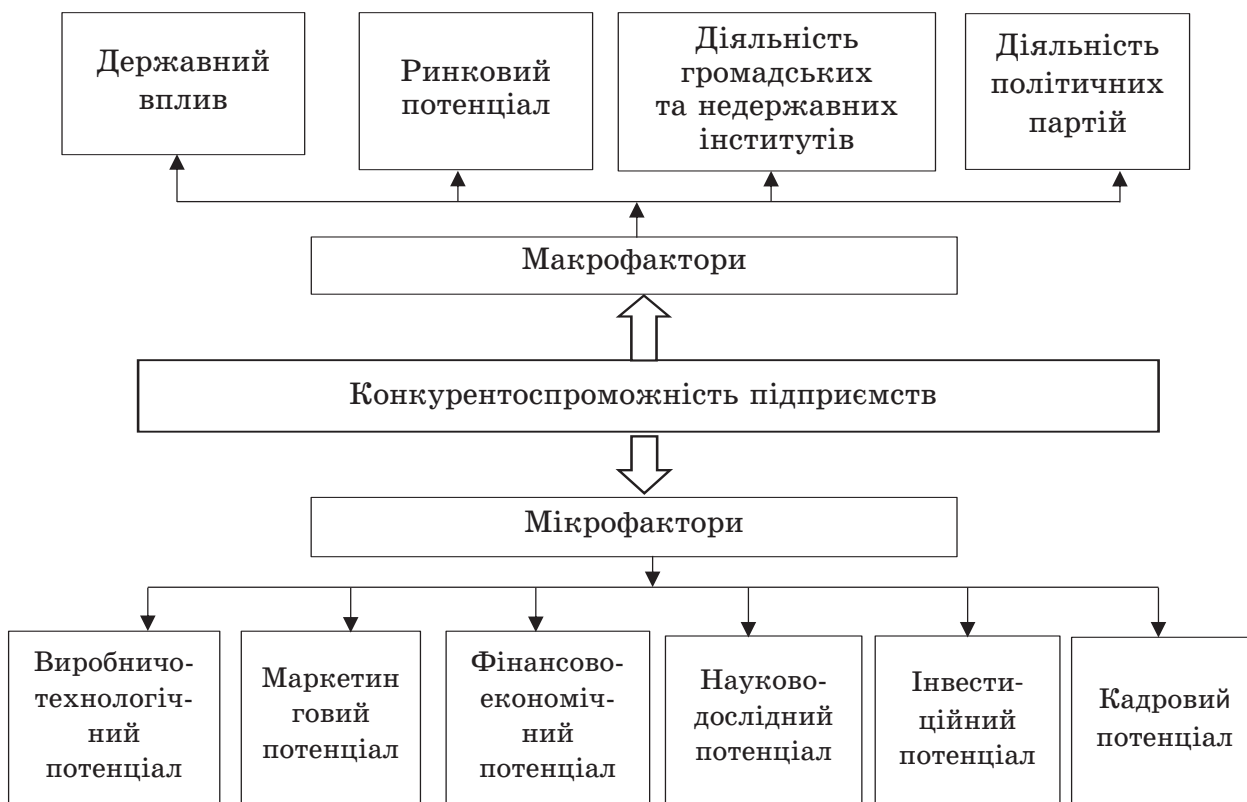
Мікрофактори визначають сукупність внутрішніх явищ та процесів виробничо-господарської діяльності підприємства. Ефективність використання та управління мікрофакторами залежить від самого підприємства, тому вони є керованими. У цю групу факторів входять фактори конкурентоспроможності виробничо-технологічного, фінансово-економічного, інвестиційного, кадрового, маркетингового, науково-дослідного потенціалу підприємства.

Макрофактори об'єднують у собі зовнішні явища та процеси економічного життя суспільства, якими підприємство неспроможна управляти, але які може ефективно використовувати, тому є керованими. До цієї групи належать фактори державного впливу, ринкового потенціалу, а також фактори діяльності політичних партій, громадських та недержавних інститутів, надають опосередкований вплив на конкурентоспроможність підприємств через політичну та соціальну обстановку в суспільстві.

Кожна із зазначених підгруп (мікро- та макрофакторів) характеризується сукупністю приватних показників, кількісні значення яких описують рівень конкурентоспроможності кожного підприємства. При цьому приватні показники можуть виступати як стимулятори (підвищують) або дестимулятори (що знижують конкурентоспроможність підприємства).

На основі аналізу вітчизняної та зарубіжної літератури автором розроблено загальну систему приватних показників для оцінки відповідних факторів конкурентоспроможності. Наприклад, для груп мікрофакторів запропоновано наступні показники:

– виробничо-технологічний (фондоозброєність праці, рентабельність основних фондів, фондомісткість, фондівіддача, показник сертифікації продукції);

Рис. 1 Класифікація чинників конкурентоспроможності підприємств

Джерело: розроблено авторами на підставі [1]

– фінансово-економічний (коефіцієнт фінансової залежності, питома вага дебіторської заборгованості, рентабельність продукції тощо);

– кадровий (коефіцієнт стабільності загальної чисельності кадрів, коефіцієнт динамічності руху кадрів тощо);

– інвестиційний (рентабельність інвестицій, коефіцієнт прибутковості за активами тощо);

– маркетинговий (рентабельність маркетингової діяльності, рентабельність витрат на рекламу тощо);

– науково-дослідний потенціал підприємства (прибутковість наукових наук винаходів, частка вкладень у науково-дослідну діяльність тощо).

Для оцінки груп макрофакторів запропоновано наступні приватні показники: державний вплив (коефіцієнт оподаткування доходів, частка державних субсидій, сплата податків реалізованої продукції тощо); ринковий потенціал (коефіцієнт прибутковості продажів, частка ринку, коефіцієнт зміни попиту продукцію тощо). Групи факторів діяльності громадських, державних і політичних інститутів надають опосередкований вплив на конкурентоспроможність малих підприємств, тому не оцінюються кількісними показниками.

Сукупність значень всіх приватних показників, що характеризують конкурентоспроможність кожного підприємства, є матрицею спостережень:

$$|X| = x_{ij}, \bar{i} = 1, n; \bar{j} = 1, m, \quad (1)$$

де: x_{ij} – значення j -го показника для i -го малого підприємства;

n – кількість малих підприємств;

m – кількість приватних показників.

Загальна система приватних показників включає в себе суттєві та несуттєві з погляду впливу на кінцевий результат дослідження показники. Тому при оцінці конкурентоспроможності підприємств виникає потреба у зменшенні кількості приватних показників для підвищення раціональності дослідження та виключення неінформативних ознак.

Проте скорочення кількості змінних, тобто виділення набору суттєвих діагностичних показників, не має спотворювати дійсності. Ці вимоги виконуються тоді, коли діагностичні показники володіють наступними властивостями: не корельовані або слабо корельовані між собою; сильно корельовані з показниками, що не входять до сукупності діагностичних ознак.

Ці властивості відіграють важливу роль, оскільки вони виключають показники, що

повторюють одну й ту саму інформацію, і забезпечують вибір показників, які найкраще представляють всі ті елементи, які не входять в даний набір. Для того, щоб виконувалася перша з цих властивостей, використовують методи розбиття на групи.

Використання методів вибору репрезентантів рівнозначне виконанню другої умови. Тому якщо в сукупності показників, що характеризують одиниці, що вивчаються, виділити групи подібних, а потім вибрати репрезентанти в кожній групі, то отримані таким чином показники задовольняють цим двом умовам, що накладаються на діагностичні показники.

Інноваційним механізмом конкурентоспроможності є кластеризація бізнесу. Останніми роками виникло також поняття кластерної конкурентоспроможності. Кластер – це група сусідніх, взаємозалежних підприємств і пов'язаних із нею організацій, узгоджено діючих у сфері створення кінцевої конкурентоспроможної продукції [6]. Тому багаторівневу структуру економічної категорії «конкурентоспроможність» з урахуванням сучасних тенденцій можна доповнити конкурентоспроможністю кластера.

З метою врахування впливу операційної ефективності та інноваційної активності, ринкової адаптивності на рівень конкурентоспроможності, оцінюваний за допомогою єдиного критеріального показника, необхідно використати інтегрально-індексний метод побудови його моделі. Сутність цього методу зводиться до розрахунку (коефіцієнтів) індексів операційної ефективності діяльності підприємства, його інноваційності й адаптивності, подальшої інтеграції (перемноження) та вилучення кореня відповідного ступеня.

Формула розрахунку критерію, що забезпечує комплексну кількісну оцінку рівня конкурентоспроможності підприємства, виглядатиме наступним чином:

$$K = (K_E \cdot K_I \cdot K_A)^{1/2}, \quad (2)$$

де: K – критерій оцінки рівня конкурентоспроможності підприємства;

K_E – коефіцієнт операційної ефективності;

K_I – коефіцієнт інноваційності;

K_A – коефіцієнт адаптивності.

Перший з (індексів) коефіцієнтів у формулі (2) відбиває операційну ефективність діяльності підприємства, де результатом є запропоновані їм товари й успішність цієї діяльності визначається тією сумою, яку споживачі готові заплатити за продукцію підприємства. Якщо сума виручки продукції перевищує сукупні витрати на всі необхідні види діяльності щодо її виробництва та збуту,

підприємство функціонує ефективно, тобто з рентабельністю, що свідчить про прийнятний рівень його операційної ефективності.

Виходячи з даних міркувань як найбільш універсальний показника операційної ефективності підприємства може бути прийнято відношення виручки від усіх видів його діяльності до понесених при цьому витрат:

$$P = D/B, \quad (3)$$

де P – операційна ефективність підприємства;

D – дохід підприємства від усіх видів діяльності;

B – витрати виробництва зазначених видів діяльності.

Основою адаптивності є активна інноваційна діяльність, що стосується науководослідної, організаційної, виробничої, фінансової та різних сторін функціонування сучасного підприємства та що відноситься до всіх нововведень, що забезпечують економію витрат виробництва та додатковий прибуток.

Підприємства, піклуючись про постійне технічне, технологічне та організаційному вдосконаленні виробництва, які мають систематично виділяти ресурси для здійснення інноваційної діяльності. Наявність таких ресурсів та ефективність їх впровадження – запорука успішності виживання та економічного зростання підприємства у жорстких умовах ринку.

Ступінь інноваційної активності суб'єкта господарювання може бути представлена ставленням частки інноваційних витрат у загальному обсязі виробничих витрат підприємства у аналізований період часу до аналогічного показника періоду попереднього:

$$I = (B_i / B) / (B_{i0} / B_0), \quad (4)$$

де: I – ступінь інноваційної активності підприємства;

B_i, B_{i0} – сумарні інноваційні витрати підприємства у аналізований та попередній періоди часу відповідно;

B, B_0 – сукупні виробничі витрати підприємств вибірки за ті ж періоди часу.

Показник інноваційної активності підприємств, що становлять вибірку, розраховується так:

$$I^{\Sigma} = (B^{\Sigma}_i / B^{\Sigma}) / (B^{\Sigma}_{i0} / B^{\Sigma}_0), \quad (5)$$

де I^{Σ} – ступінь інноваційної активності підприємств вибірки;

$B^{\Sigma}_i, B^{\Sigma}_{i0}$ – сумарні інноваційні витрати підприємств вибірки у аналізований та попередній період часу відповідно;

V^{Σ} ; V^{Σ}_0 – сукупні виробничі витрати підприємств вибірки за самі періоди часу.

В результаті отримуємо шуканий коефіцієнт інноваційності суб'єкта господарювання K_I :

$$K_I = I / I^{\Sigma}. \quad (6)$$

Відносини підприємства з довкіллям відстежуються через показник його ринкової адаптивності, що характеризує те становище, яке суб'єкт господарювання займає на ринку. Висока адаптивність передбачає наявність адекватної частки ринку, що є, на думку багатьох економістів, одним із основних показників конкурентоспроможності, що враховують масштаби виробництва підприємства та ефективність його діяльності.

Висновки. Підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств, фахівці пов'язують із інноваціями, без яких конкурентоспроможність неможлива. Рух української економіки шляхом інноваційного розвитку вимагає вирішення складних завдань, пов'язаних один з одним:

– створення умов забезпечення інноваційного потенціалу організації – це завдання вирішується всередині підприємства;

– створення умов для реалізації цього потенціалу, що потребує розвитку зовнішнього інституційного забезпечення, зокрема, економічних знань.

Підвищення конкурентоспроможності підприємства означає здатність організації так спрямовувати свої ресурси, щоб підвищити свою привабливість в очах клієнтів, інвесторів і постачальників, зберегти при цьому стійке фінансове становище. Формування інноваційного потенціалу – це цілий комплекс завдань:

1. Вибір інноваційного продукту;

2. Організація технології та процесу виробництва інноваційного продукту;

3. Вибір розробників та спеціалістів по впровадженню інновацій;

4. Визначення джерел фінансування.

У процесі розробки системи формування інноваційного капіталу підприємство вирішує завдання, які вимагають інтелектуалізації управління, і найкращим чином відповідає саме когнітивне моделювання. Базою підвищення конкурентоспроможності підприємства є перетворення інноваційного потенціалу в інноваційний капітал.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Агеева І.М., Мілева М.Д. Стратегія конкуренції як основа досягнення конкурентних переваг харчових підприємств. *Економіка харчової промисловості*. 2009. № 3. С. 23–26.
2. Коваленко О.В., Коткова Н.С. Інноваційно-інвестиційне забезпечення технічної модернізації як основа зростання конкурентоспроможності харчової промисловості. *Продовольчі ресурси*. 2020. № 14. С. 230–240.
3. Семенчук І.М., Мала К.Ю. Шляхи підвищення конкурентоспроможності підприємств харчової промисловості. *Агросвіт*. 2019. № 4. С. 56–61.
4. Повод Т.М., Адвокатова Н.О. Управлінські рішення щодо оптимізації структури витрат. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка: Науковий журнал*. Вип. 1. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2020. С. 67–75.
5. Бутнік-Сіверський О.Б., Коткова Н.С. Економетрична оцінка результативності інноваційно-інвестиційного потенціалу в харчовій промисловості України. *Інтелект XXI. Інвестиційно-інноваційна діяльність*. 2020. №3. С. 126–134.
6. Адвокатова Н.О. Стратегічні управлінські рішення інноваційним розвитком підприємства. *Міжнародний науково-практичний журнал "Фінансовий простір"*. Черкаський навчально-науковий інститут Державний вищий навчальний заклад "Університет банківської справи". 2020. № 4 (40). С. 65–73.
7. Індеси промислової продукції за видами діяльності за 2018–2021 роки. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 24.12.2022).

REFERENCES:

1. Aheyeva I.M., Milyeva M.D. (2009) Stratehiya konkurentsii yak osnova dosyahnennya konkurentnykh perevah kharchovoykh pidpryyemstv. *Ekonomika kharchovoyi promyslovosti*. № 3. P. 23–26.
2. Kovalenko O.V., Kotkova N.S. (2020) Innovatsiyno-investytsiynе zabezpechennya tekhnichnoyi modernizatsiyi yak osnova zrostannya konkurentospromozhnosti kharchovoyi promyslovosti. *Prodovol'chi resursy*. № 14. P. 230–240.
3. Semenchuk I.M., Mala K.Y. (2019) Shlyakhy pidvyshchennya konkurentospromozhnosti pidpryyemstv kharchovoyi promyslovosti. *Ahrosvit*. № 4. p. 56–61.
4. Povod T.M., Advokatova N.O. (2020) Upravlins'ki rishennya shchodo optymizatsiyi struktury vytrat. *Tavriys'kyy naukovyy visnyk. Seriya: Ekonomika: Naukovyy zhurnal*. Vyp. 1. Kherson: Vydavnychyy dim «Hel'vetyka», pp. 67–75.
5. Butnik-Sivers'kyy O.B., Kotkova N.S. (2020) Ekonometrychna otsinka rezul'tatyvnosti innovatsiyno-investytsiynoho potentsialu v kharchoviyi promyslovosti Ukrainy. *Intelekt KHKH. Investytsiyno-innovatsiynа diyal'nist'*. № 3. P. 126–134.
6. Advokatova N.O. (2020) Stratehichni upravlins'ki rishennya innovatsiynym rozvytkom pidpryyemstva. *Mizhnarodnyy naukovy-praktychnyy zhurnal "Finansovyy prostir"*. Cherkas'kyy navchal'no-naukovyy instytut Derzhavnyy vyshchyy navchal'nyy zaklad "Universytet bankiv's'koyi spravy". № 4 (40). p. 65–73.
7. Indeksy promyslovoyi produktsiyi za vydamy diyal'nosti za 2018–2021 roky. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua (data zvernennya: 24.12.2022).

Стаття надійшла до редакції 24.03.2023.
The article was received 24 March 2023.